

РЭПРЭЗЕНТАЦЫЯ ЛІТАРАТУРНАГА КАНТЭНТУ Ў ІНТЭРНЭЦЕ

М. С. Рак

БДПУ (Мінск)

Навук. кіраўн. – І. М. Гоўзіч, канд. філалаг. навук, дац.

Анотацыя. Сучасны літаратурны працэс уяўляе сабой шматпланавую ў жанрава-тэматычных і стылёвых аспектах з’яву, якая актыўна абжывае віртуальную прастору, арыентуючыся на кан’юнктуру рынка і новы тып спажаўца (Generation-C). Нацыянальная сеціратура як сегмент ВуNetу прадстаўлена разнастайнымі праектамі: персанальнымі сайтамі, блогамі, старонкамі пісьменнікаў у сацыяльных сетках, інтэрнэт-часопісамі, літаратурным кантэнтам медыя-праектаў, літаратурна-крытычнымі рэсурсамі і творамі, якія існуюць толькі ў віртуальнай прасторы і не могуць без страты асноўных асаблівасцей быць перанесенымі на папяровыя носбіты.

Ключавыя словы: віртуальная прастора; сеціратура; гіпертэкст; інтэрактыўнасць; блог; чат; гестбук.

Беларуская літаратура ва ўспрыманні сучасных рэцыпіентаў / спажыўцоў / Generation-C традыцыйна атрыбуецца як чэпкая, сумная, аднастайная, спрошчаная ў тэматычных і жанравых варунках. Яе рэцэпцыя ў нашых сучаснікаў зводзіцца да двух супрацьлеглых меркаванняў, якія наўпрост карэлююцца з нашаніўскай дыскусіяй 1913 года аб асноўных шляхах развіцця прыгожага пісьменства (“Чаму плача песня наша?”). Трывожны роздум над негатывным стаўленнем да беларускай літаратуры выявіўся ў нашумелым і даволі правакацыйным артыкуле Маргарыты Аляшкевіч “Дзевяць прычынаў не любіць беларускую літаратуру”. Сярод асноўных прычын былі названы нудоце, вёска, купалаколас, вайна, прырода, мова і інш. Мы паспрабуем разбурыць падобнае трафарэтнае і спрошчанае ўяўленне пра найноўшую беларускую літаратуру, выявіць яе месца і ролю ў інфармацыйным грамадстве.

Сучасны літаратурны працэс характарызуецца эксперымантам у галіне зместу, жанру і мастацкіх асаблівасцей твораў, пошукамі аптымальнай траекторыі ўзаемадзеяння з чытачамі, а таксама імкненнем прадставіць мастацкую творчасць у Інтэрнэце, папулярызаваць яе і зрабіць даступнай для шырокага кола “сеціўнай прасунутай аўдыторыі”. Калі напрыканцы мінулага стагоддзя літаратура была прадстаўлена асноўным чынам у традыцыйных друкаваных формах, на старонках перыядычных выданняў, то XXI стагоддзе прывяло да “абжывання” літаратурнай грамадскасцю віртуальнай прасторы. Даследчыкі зазначаюць, што “камянёва-сур’эзная, надзьмута-сівабародая літаратура – справа нешматлікіх настаўнікаў – замяняецца цякучай, пранікаючай у кожную пору быцця тэкстуальнасцю, у першую чаргу гэта датычыцца быцця віртуальнага (нават самы натуралістычны малюнак усё адно пабудаваны з кодаў і праграм, гэта значыць з тэкстаў), і віртуозная сварка дзе-небудзь у гестбуку становіцца ў новым кантэксце цікавей і змястоўней выкладзенага ў Сетку вялікага рамана” [2]. Сеткавая культура і літаратура, якая імкліва развіваецца ў Беларусі пачынаючы з нулявых гадоў, – гэта

культура постіндустрыяльнага грамадства, выяўляе асноўныя рысы “сітуацыі постмадэрну” (гульня, шматузроўненасць, цытатнасць, шматкодавасць і інш.).

Варта адзначыць, што ў айчыннай крытыцы і літаратуразнаўстве адсутнічаюць комплексныя даследаванні сеціўнай літаратуры, той ці іншы аспект яе існавання разглядалі толькі два даследчыкі – М. Аляшкевіч (“Пакаленне by, Беларуская літаратура ў Інтэрнэце”) ды Ірына Шаўлякова-Барзенка (““Net-паязджане”: побыт і норавы сеціўнай літаратурай крытыкі”, “Беларуская літаратура ў інфармацыйным грамадстве”) [1, 6, 7].

У дачыненні да літаратурнага сегмента ВуNety, які датычыцца слоўнага мастацтва, мы будзем выкарыстоўваць паняцце “сеціратура”, уведзенае ў 1990-х гадах у рускім сектары Інтэрнэту – “заснаваны на выкарыстанні пісьменнасці від творчасці, выніковы прадукт якога (твор) можа размяшчацца ў прасторы, вузлах камп’ютарнай сеткі, відазмяняцца (рэдагавацца) у часе быць даступным шматлікім спажыўцам з розных месцаў адначасова” [5].

У навуковым дыскурсе існуюць два значэнні гэтага паняцця: у шырокім сэнсе сеціратурай (сеціўнай літаратурай) называюць літаратуру, якая існуе ў віртуальнай прасторы, любы мастацкі тэкст, размешчаны ў сеціве; у вузкім сэнсе – гэта тэкст, змешчаны ў Сеціве такім чынам, што перанос яго на паперу вымагае значных выдаткаў [3].

Да ліку асноўных асаблівасцей і прыкмет сеціратуры, якія адрозніваюць яе ад іншых літаратурна-мастацкіх з’яў, можна аднесці:

- гіпертэкстуальнасць (нелінейнасць);
- інтэрактыўнасць;
- неканвенцыянальнасць;
- калектыўная творчасць (сеткавы аўтар).

Гіпертэкст як форма сеціратуры з’яўляецца вынікам аб’яднання розных электронных тэкстаў шляхам гіперспасылак. Вылучаюцца два асноўныя віды гіпертэксту:

- “елка з цапкімі” – нагадвае падрэдкавыя зноскі ў звычайным тэксце, або каментарыі, размешчаныя як гіперспасылкі (маркіраваны тэкст, пры наведзенні курсора на які з’яўляецца малюнак ці гукавы/ відэафайл);
- “сад сцяжынак, якія разбягаюцца” – гіпертэкст, які прапануе чытачу самастойна будаваць траекторыю чытання.

Інтэрактыўнасць – узаемадзеянне з тэкстам, якое дазваляе спажыўцу апэратыўна рабіць уласнае выказванне наконт матэрыялу (канферэнцыя, чат, блог, пост і інш.), пры якім тэкст “нараджаецца” на вачах чытача і з яго дапамогай.

Неканвенцыянальнасць (ненарматыўнасць) – сеткавыя тэксты бліжэй за ўсё да вуснай формы маўлення: лаканічныя, размоўныя, а часам – адыёзная, іх памеры змяняюцца ад анталогіі да рэплікі, а жанравыя формы дыфузійныя / мутацыйныя.

Калектыўная творчасць (сецевы аўтар) – у сеціратуры часта размываюцца паняцці паміж аўтарам, чытачом і героем (дарэчы, нешта падобнае ёсць і ў

“друкаванай літаратуры” постмадэрністаў – В. Пелевін “Чапаеў і пустата”). Можна вылучыць наступныя разнавіднасці калектыўнай творчасці:

1) “гасцявая кніга” (guestbook) – усе наведвальнікі могуць выказаць сваё меркаванне пра тэкст;

2) “бурымэ” – вершаваная гульня, вядомая з XVII стагоддзя пры двары караля Луі XIV. У інтэрнэце бурымэ стала сапраўднай сеціўнай гульнёй (дзякуючы спецыяльнай праграме), пры гэтым камп’ютар таксама з’яўляецца часткай творчага працэсу. Прынцып гульні наступны: удзельнік атрымлівае ад праграмы пару рыфмаў, якія ўтвараюць фінал верша, а пачатак верша гулец павінен напісаць сам, а калі праграма палічыць бурымэ “кепскім”, яна выключае гульца з працэсу гульні;

3) “сад хоку, якія разыходзяцца” – вершаваная гульня, дзе апошні радок верша дае тэму наступнаму;

4) “рэнга” – кожная новая страфа рэнгі (трохрадковіка або двухрадковіка), спалучаючыся з папярэдняй страфой, утварае новы верш – танка (усходні монастрафічны пяцірадковік, які складаецца з 31-го складу – 7-5-7-5-7);

5) “РАМАН” – у Сетку быў выкладзены тэкст, пазначаны як пачатак рамана, працяг жа прапанавалі пісаць усім жадаючым з дапамогай гіперспасылак да любога слова, фразы, сказа з апублікаваных.

Зазначым, што было яшчэ некалькі калектыўных сеткавых праектаў (“санетнік”, “пякарня лімерыкаў”), якія ў наш час спынілі існаванне, а ў беларускім сегменце Інтэрнэту ўвогуле не карысталіся папулярнасцю.

У дадзеным артыкуле мы спынімся толькі на прыкладах сеціратуры ў шырокім значэнні (для эканоміі прасторы прывядзем толькі па адным прыкладзе на кожны з іх):

1. Інтэрнэт-бібліятэкі: <http://knihi.com> (“Беларуская Палічка” – беларуская электронная бібліятэка).

2. Інтэрнэт-парталы бібліятэк: <http://nlb.by/portal/page/portal/index> (Інтэрнэт-партал Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі).

3. Сайты пісьменніцкіх аб’яднанняў: <http://oo-spb.by> (Саюз пісьменнікаў Беларусі).

4. Сайты літаратурных музеяў: <http://bellitmuseum.by> (Дзяржаўны музей гісторыі беларускай літаратуры).

5. Сайты, прысвечаныя жыццю і творчасці знакамітых беларускіх пісьменнікаў: <http://yaugeniya.ru> (Яўгенія Янішчыц).

6. Персанальныя сайты сучасных пісьменнікаў: <http://balachonau.puls.by> (персанальны сайт Сяргея Балахонава).

7. Блогі беларускіх пісьменнікаў: <http://naya1982.livejournal.com> (блог Таццяны Сівец).

8. Персанальныя старонкі пісьменнікаў у сацыяльных сетках (Facebook, ВКонтакте): <https://facebook.com/profile.php?id=100001584559787&fref=ts>, <https://vk.com/id93205710> (Людміла Рублеўская).

9. Сайты выдавецтваў, інтэрнэт-крамаў, крамаў друкаваных і электронных кніг: <http://mastlit.by> (“Мастацкая літаратура”); <http://kniharnia.by> (“КНИHARNIA.BY. Беларускія электронныя кнігі”).

10. Інтэрнэт-версіі газет і часопісаў: <http://maladost.lim.by> (“Маладосць”).

11. Інтэрнэт-часопісы: <http://prajdzisvet.org> (часопіс перакладной літаратуры “Прайдзісвет”).

12. Літаратурна-крытычныя рэсурсы: <http://litkritika.by> (“ЛитКритика.BY: Беларускі літаратурны портал”).

13. Інтэрнэт-рубрыкі: “Прэпарацыя: тры крытыкі пра адзін твор”, у межах якой тром крытыкам-экспертам прапануецца выказацца пра мастацкі твор, чыё аўтарства спачатку не раскрываецца. Крытычныя выказванні вельмі кароткія, прыцягваюць увагу чытачоў правакацыйнымі, кідкімі загаловамі: “Аўтар хацеў некаму адпомсціць вуду-тэкстам” (zamirouskaaya / Таццяна Заміроўская), “Без смеласці ў чужых снах рабіць няма чаго “(стрэльнікаў / Аляксей Стрэльнікаў) і інш. [4]. Імя аўтара мастацкага твора і наведвальнікі рэсурсу, і крытыкі даведваюцца праз некалькі тыдняў.

14. Крытычны, літаратурнааўчы і мастацкі кантэнт рэпазіторыяў ВНУ: <http://elib.bspu.by> (Рэпазіторый БДПУ).

15. Суполкі ў сацыяльных сетках, прысвечаныя беларускай літаратуры: https://vk.com/belaruskaya_litaratura (“Беларуская літаратура”).

16. Сайты ці Інтэрнэт-старонкі літаратурных прэмій: <http://ciotka.by> (сайт прэміі Цёткі за найлепшую кнігу для дзяцей і падлеткаў, а таксама за мастацкае афармленне кнігі).

17. Літаратурны кантэнт і грамадска-культурных праектаў, медыя-праектаў і моўных курсаў: <http://mova.nanova.by> (Мова Нанова).

18. Метадычны Інтэрнэт-парталы, сайты і блогі настаўнікаў: <http://nastaunik.info/> (“Настаўнік.info”).

19. Медыясродкі: адкрыты публічны конкурс “Фестываль мабільнага кіно Velcom Smartfilm.” (люты 2017 года – Шосты фестываль, буктрэйлеры).

20. Флэшмоб (ад *англ.* flash mob – “імгненны натоўп”) – папярэдне спланаванае мерапрыемства, якое павінна ажыццяўляцца ў грамадскім месцы як мага большай колькасцю людзей паводле пэўных правілаў ці сцэнарыя. У апошнія гады адной з распаўсюджаных форм літаратурнай актыўнасці ў беларускім сегменце інтэрнэту стаў так званы *паэтычны флэшмоб*.

21. Культурна-адукацыйныя праекты мабільнага аператара Velcom у падтрымку беларускай літаратуры пад назвай Movabox (<http://movabox.by/>).

22. Паэтычныя батлы / паэтычныя слэмы (“Першы Купалаўскі слэм” (2008), “Парадак слоў” (2008), “Бітва паэтаў” (2009), “Жаночы слэм” (2012) і інш.). Напрыклад, у сацыяльнай сетцы facebook у пачатку верасня 2016 года з’явілася група “Паэтычная бітва” (<https://www.facebook.com/bitvaraetaubelarusi/#>). Арганізатары групы агучылі 13 правілаў, паводле якіх вершы (не менш за чатыры радкі) не абмяжоўваюцца тэматыкай, павінны быць напісаны па-беларуску, на

кожны “ўдар” мусіць быць адказ, прычым можна пісаць пад рэальным іменем, а можна ад імя выдуманнага (віртуальнага) персанажа. Бітва доўжыцца тыдзень, за гэты час кожны ўдзельнік павінен напісаць па адным вершы.

Перамяшчэнне літаратурнага працэсу ў інтэрнэт-прасторы ўплывае на жанрава-стылёвую сістэму беларускай літаратуры: перавага аддаецца малым жанрам; творы падзяляюцца на невялікія фрагменты, якія зручна чытаць з розных прылад у інтэрнэце; пачынаюць з’яўляцца творы-гіпертэксты, творы – калектыўныя праекты, якія не могуць мець аналагаў у папяровым выглядзе.

Нягледзячы на шырокую прэзентацыю беларускай літаратуры ў віртуальнай прасторы, можна вылучыць наступныя праблемы: неактуальнасць і несвоечасовае абнаўленне кантэнту; недакладнасць інфармацыі; нязручнасць прэзентацыі матэрыялу; праблемы доступу да інтэрнэт-рэсурсаў і наяўнасць трафіку; парушэнне аўтарскага права і інш.

Літаратура

1. Аляшкевіч, М. Пакаленне by, Беларуская літаратура ў Інтэрнэце / М. Аляшкевіч [Электронны рэсурс] Літаратура і Мастацтва: <http://main.lim.by>. – Рэжым доступу: <http://main.lim.by/?p=1022>. – Дата доступу: 31.01.2017.
2. Визель, М. Литературные игры в Интернете / М. Визель [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://litera.ru/slova/viesel/litgames>. – Дата доступа: 31.01.2017.
3. Манин, Д. Как писать РОМАН. Заметки к теории литературного гипертекста / Д. Манин [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://litera.ru/slova/teoriya/roman_write. – Дата доступа: 31.01.2017.
4. Прэпарацыя: тры крытыкі і ра адзін твор [Электронны рэсурс] // Bookster.by. – Рэжым доступу: <http://bookster.by/pages>. – Дата доступу: 31.01.2017.
5. Рябов, Г. Сете– или –тура? Псевдонаучное псевдоисследование / Г. Рябов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://litera.ru/slova/ryabov\setetura>. – Дата доступа: 31.01.2017.
6. Шаўлякова, І. “Net-паязджане”: побыт і норавы сеціўнай літаратурай крытыкі / І. Шаўлякова // Дзеяслоў. – 2016. – № 1 (80). – С. 285–289.
7. Шаўлякова, І. Беларуская літаратура ў інфармацыйным грамадстве / І. Шаўлякова [Электронны рэсурс] Звязда: <http://zviazda.by>. – Рэжым доступу: <http://zviazda.by/be/navukovyua-publikacyi>. – Дата доступу: 31.01.2017.